

Nyelvművelésünk és az Anyanyelvi Bizottság

Grétsy László

Ezt a cikket eredetileg az Anyanyelvi Bizottság folyóiratának, a Magyar Nyelvőrnek szántam. Korábbi változatát a múlt év decemberében már át is adtam a Nyelvőr szerkesztőségének. Mivel azonban dolgozatom leadása után néhány nappal a Magyar Tudományban Deme László tollából újabb elemző, ill. vitacikk jelent meg „A nyelvművelés társadalmi feladatairól” (1972. 12:735–41), s a tanulmányban az Anyanyelvi Bizottságról is több helyütt szó esik, cikkemet visszakértem, s ha a Magyar Tudomány szerkesztői is helyesnek tartják elgondolásomat, némileg átdolgozva inkább itt teszem közzé. Elhatározásomban korántsem az vezérel, hogy abban a nagyon szerteágazó és megítélésem szerint rendkívül gyümölcsöző vitában, amely a Magyar Tudományban nyelvművelésünkről immár két esztendeje folyik (vö. *Bárczi Géza*: 1971. 10:607–15, *Szabolcsi Miklós*: 1972. 10:613–5, *Lőrincze Lajos*: 1972. 10:622–8, *Deme László* i. h.), én is hallassam a hangomat. Bár Deméhez hasonlóan magam is megkérdőjeleztem a vitában részt vevők jó néhány állásfoglalását — pl. Lőrinczének azt a valóságot jócskán megszépítő megállapítását, hogy „az én *adnák*, ő *láthassa* formát a köznyelvben beszélőknek csak *minimális* része használja” (i. h. 625); vagy magának Demének azt a Bárczi korábban kifejtett véleményével egybehangzó, de szerintem túlságosan szigorú ítéletét, amely szerint mi, nyelvművelők csak „*keltegetjük*» az érdeklődést a nyelv iránt, de nem segítjük hatékonyan a kielégítését” (i. h. 739) —, ezeket a kérdőjeleimet itt nem sorakoztatom fel s nem kommentálok. Mivel a vita résztvevőit egytől egyig igen nagyra becsülöm, s mivel a felvetett kérdések mind igen nagy horderejűek, megítélésem szerint méltánytalan volna a számomra nem meggyőző megállapításokat kiragadni, s néhány mondattal „elintézni”. Külön-külön mindegyik részletes elemzést, önálló tanulmányban való kifejtést érdemelne, s erre itt nincs lehetőség. Ezért cikkemet inkább tájékoztató jellegűnek számom. Úgy gondolom, a Magyar Tudomány olvasóinak jó része — vagy legalábbis egy része — elég keveset tud az Akadémia Anyanyelvi Bizottságának működéséről. (Ha pedig valaki történetesen csak Deme idézett, Magyar Tudománybeli tanulmányából szerzett róla értesülést, akkor ráadásul egy-két téves információt is elraktározhatott magában.) Persze, magam is jól tudom, hogy a Magyar Tudományos Akadémiának még számos olyan nagy fontosságú tudományos bizottsága működik, amelynek tevékenységéről a más tudományterületen dolgozó kutatók nemigen tudnak, mégis azt hiszem, nem fölösleges ez a kis beszámoló. Az Anyanyelvi Bizottság ugyanis jellegéből, rendeltetéséből következőleg más, mint a többi. Nemcsak a nyelvtudomány művelőié, hanem — mutatás mutandis — minden tudományos dolgozóé.

A jelenlegi Anyanyelvi Bizottság 1971-ben alakult meg. Természetesen nem előzmények nélkül. A Magyar Tudományos Akadémia Nyelvtudományi Bizottságának már 1931-ben létesült egy nyelvművelő szakosztálya (ez hívta életre 1932-ben a több mint másfél évtizedet megélő, Magyarosan című nyelvművelő folyóiratot), s bár az elnevezés közben többször változott, ettől kezdve az Akadémiának mindig is volt nyelvhelyességi kérdésekben való állásfoglalásra elsősorban hivatott testülete. E testület élén többek között olyan kiváló mesterek álltak, mint *Négyesy László*, *Szinnyei József*, *Pais Dezső*, *Kodály Zoltán*. A legutóbbi évtizedben e testület Lőrincze Lajos elnökletével Nyelvművelő Munkabizottság néven működött egészen 1971-ben való újjászervezéséig.

Mi változott meg ekkor tulajdonképpen? Pusztán a bizottságnak a neve? Nem. Többről van szó. Bizottságunk azáltal, hogy munkabizottságból önálló bizottsággá lépett elő, hatóköre és teherbírása tekintetében is előbbre lépett. Igaz, már korábban is igyekezett figyelemmel kísérni — s ha szükségesnek látszott: helyes mederbe terelni — minden olyan tudományos vagy társadalmi kezdeményezést, amely a tágabb értelemben vett nyelvművelés szférájába beletartozik (erre l. a nyelvművelő munkabizottsági ülésekről, valamint a munkabizottság tevékenységéről a Magyar Nyelvőrben rendszeresen közölt tájékoztatókat), de munkáját mégis eléggé megnehezítette s korlátozta, hogy egyrészt nem volt eléggé társadalmi, másrészt túlságosan magára volt utalva, s így jó néhány fontos témakörrel (pl. a szakmák, szakterületek sajátos műszóhasználati problémáival) már nem vagy alig volt energiája foglalkozni.

A változtatás, amelyre utaltam, mindkét szempontból sikeresnek látszik, s már eddig is hasznosnak bizonyult. Rendkívül lényeges, és a jövőre nézve biztató, hogy jelentős mértékben megerősödött a bizottság társadalmi jellege. Minden tudományterület számára elegendhetetlenül fontos, hogy — természetesen a szóban forgó tudomány által implikált módon és formában — az elmélet és a gyakorlat kellőképpen ötvöződjék, összeszővődjék benne. A nyelvművelésre ez különösképpen áll. Érvényes abból a szempontból is, hogy a nyelvművelő tudományos munkájának tárgya, nyersanyaga a különféle rendű és rangú beszélt és írott nyelvi produktumok sorozata, de érvényes a tekintetben is, hogy a nyelvművelő munka eredményessége jórészt azon áll vagy bukik, hogy mennyiben sikerül a nyelvművelés elméletét a gyakorlatba átültetni; tanulságait közkinccsé tenni. Ezért öröndetes, hogy a bizottság az átszervezésével egyidőben, annak velejárójaként lényegesen kibővült. Az újjászervezett bizottság egyik elnöke irodalmi életünk kiválósága, *Illyés Gyula*, a másik a már említett Lőrincze Lajos. A bizottság két titkára *Bencédy József*, a Művelődésügyi Minisztérium főosztályvezetője, valamint a jelen sorok írója. A bizottság új tagjai között ott találjuk *Cserés Miklóst*, az MRT Tömegkommunikációs Kutatóközpontjának osztályvezetőjét; *Csók Pált*, a Magyar Televízió titkárságának vezetőjét; *Garamvölgyi József* művelődésügyi miniszterhelyettest; *Illés Endrét*, a Szépirodalmi Könyvkiadó igazgatóját; *Karínthy Ferenc* író; *Pándi András*t, a KISZ Központi Bizottsága kulturális osztályának h. vezetőjét; *Sylvester András*t, a Magyar Televízió Közművelődési Főszerkesztőségének vezetőjét; *Ujfalussy Józsefet*, az MTA levelező tagját, *Vukovári Gábort*, az MSZMP Központi Bizottsága agitprop osztályának munkatársát, valamint *Verő József* akadémikust. A teljesség, ill. a tájékoztatás kedvéért felsorolom a bizottságnak azokat a tagjait is, akik már az „előd”-nek, a Nyelvművelő Munkabizottságnak is tagjai voltak: *Deme László* egyetemi tanár, a nyelvészeti tudományok doktora, *Éder Zoltán* tudományos kutató,

Fábián Pál kandidátus, egyetemi docens, *Garai Gábor* költő, *Hernádi Sándor* tanítóképző intézeti tanár, *Keresztury Dezső* az MTA levelező tagja, *Kovacs Miklós* kandidátus, tudományos kutató, *Mészöly Dezső* író, *Ruffy Péter* újságíró, *Siklósi Norbert*, a Lapkiadó Vállalat igazgatója, *Szathmári István* kandidátus, tanszékvezető egyetemi docens, *Szendé Aladár* főiskolai tanár, *Takács Etel* egyetemi adjunktus, *Tompa József*, a nyelvészeti tudományok doktora. Rajtuk kívül hivatalból tagja a bizottságnak minden hozzá tartozó munkabizottság elnöke és titkára is. Úgy vélem, joggal megállapíthatjuk, hogy a bizottság már pusztán összetételénél, tagjainak a politikai, kulturális és tudományos élet különböző posztjain betöltött fontos szerepénél fogva is kiválóan alkalmas a reá háruló feladatok ellátására.

De a bizottságnak nemcsak hatóköre nőtt meg, hanem teherbírása, tudományos potenciálja is. Mint önálló bizottság, saját maga hívhat életre tudományos munkabizottságokat egy-egy fontos tudományos részterület kézben tartására, irányítására, az oda kapcsolódó munkálatok fellendítésére. Bizottságunk már az átszervezése óta eltelt rövid idő alatt is élt, s a jövőben is élni kíván e lehetőséggel. Hogy milyen formában, arról a továbbiakban még szó lesz.

Noha néhány bekezdéssel feljebb csak mellékesen utaltam arra, hogy a bizottságnak a neve is módosult, valójában ez az Akadémiánk elnökségétől eredő névváltoztatás sem jelentéktelen apróság. Ez is azt jelzi, hogy bizottságunk feladata több rétvé annál, mintsem hogy a *nyelvművelő* szó elég jól utalna e sokrétűségeire. Igaz, részben feladataink szorításának engedve a *nyelvművelés* szót az utóbbi években nemegyszer egészen tág értelemben is használtuk (vö. pl. Deme: Valóság 1960. 1 : 79–84, Lőrincze: Magyar Nyelvőr 1968. 4 : 365–79, Grétsy: Magyar Nyelv 1970. 4 : 396–404), s úgy vélem, nem is alaptalanul, mégsem fölösleges ez a névváltoztatás. Az Anyanyelvi Bizottság elnevezés kétségtelenül még félreérthetlenebbül utal arra, hogy bizottságunk feladata nem egyszerűen állásfoglalás vitás nyelvhelyességi kérdésekben, még csak nem is pusztán a nyelvművelés szakirodalmának gazdagítása, hanem jóval több ennél: az *anyanyelvi közműveltség magasabb szintre való emelésének tudományos megalapozása és gyakorlati elősegítése*. Természetesen nem rendeletekkel, nem hivatalos intézkedésekkel — elvégre bizottságunk nem törvényhozó testület, nincs rendelkezési joga —, hanem tudományos testülethez illő tárgyilagos elemzéssel, meggyőző érveléssel, józan ajánlásokkal, tanácsokkal.

Ezért, az imént idézett fő cél eléréseért törekszik arra bizottságunk, hogy elindítója, előrelendítője, támogatója legyen egy sereg olyan kutatásnak, megmozdulásnak, törekvésnek, amely bármily fokon és mértékben is az anyanyelv ügyét szolgálja. Ezért igyekszik erejéhez mérten figyelemmel kísérni, s ha szükséges, támogatni minden olyan kis vagy nagy kezdeményezést, amelyet ugyanez a nemes cél vezérel. E végből vesz részt (természetesen nem testületileg, hanem képviseleti formában) különféle szervek, intézmények által összehívott, ill. összehívandó tanácskozásokon, megbeszéléseken, ezért kezdeményez maga is ilyen megbeszéléseket, ezért készít szakvéleményt, tesz írásos vagy szóbeli javaslatokat, bíz meg szakértőket egy-egy résztema alapos feldolgozásával, ír ki különféle pályázatokat stb. Részletes beszámoló közvételére itt természetesen nincs mód — de azt hiszem, szükség sincs —, éppen ezért a kevésbé jelentős, valamint az alkalmi jellegű feladatok, munkálatok ismertetéséről lemondva csupán a legfontosabbnak tartott témákat ragadom ki, s vázolólok néhány sorban.

1. *Beszédművelés.* Mivel köztudomású, hogy beszédkultúránk színvonala meglehetősen alacsony, bizottságunk az elmúlt évben, 1972-ben saját kebelén belül megalakította a Beszédművelő Munkabizottságot. Alkalmanként — pl. az idegen nevek kiejtési szótára tervezetének megvitatásával, az egri kiejtési konferencia szervezésében való tevékeny részvétellel stb. — természetesen már korábban is igyekeztünk irányítói, előrelendítői lenni az ilyen irányú munkálatoknak, tavaly óta azonban lényegesen változott a helyzet. Azóta saját munkabizottságunk igyekszik minden szempontból irányítója, gazdája lenni a beszédművelésnek, összetartója az olyan szerteágazó munkálatoknak, amilyenek a kiejtés, hangsúlyozás, hanglejtés kérdéseivel foglalkozó tudományos vagy oktató jellegű előadások, tanfolyamok, kiadványok, amilyenek a szerte az országban folyó kiejtési és szavalóversenyek, amilyen a Deme László vezetése alatt immár évek óta készül a s egy munkaközösség által létrehozandó kiejtési kézikönyv stb. A fiatal munkabizottság már eddig is többször hallatott magáról; a sajtóban és a rádióban is többször szó esett róla. Remélhetjük, hogy meg tud felelni a nem kis várakozásnak.

2. *A szaknyelvek gondozása.* Legnehezebb, egyszersmind legfontosabb teendőink egyike. Eredményeink, sajnos, nagyon szerények. Pedig az évek során de sok mindent megpróbáltunk! Jelenlegi bizottságunk elődje, a Nyelvművelő Munkabizottság többször is nekirugaszkodott e témának. Az 1959-ben tartott pécsi nyelvművelő konferenciának egyik központi témája volt a műszaki nyelv. 1963-ban, éppen tíz évvel ezelőtt háromnapos nagyszabású műszaki nyelvi tanácskozást rendeztünk az Akadémián a legkiválóbb műszaki és nyelvész szakemberek bevonásával s több száz szakember részvételével. Pusztán én magam is elnézést kérek, hogy magamat is emlegetem, de legyen méltóság, hogy hozzám különösen közel áll ez a téma — mintegy két tucat tanulmányban, cikkben próbáltam vázolni a helyzetet, megoldani egyes részletkérdéseket s megjelölni a kibontakozás általam helyesnek vélt útját. Íme, néhány cikk a legutóbbiak közül: „A nyelvészet és a szaknyelvek” (Nyelvtudományi értekezések 75. sz. 67—76.); „Műszaki nyelvünk épségéért” (Híradó. A Műszaki Könyvkiadó és a Műszaki Könyvklub tájékoztatója 1972. 2. sz.); „Életünk és a szakszavak” (Népszabadság 1972. ápr. 28.); „A szaknyelvekről — derülátóan” (Műszaki Élet 1973. jan. 5.). Sajnos, magam is tudom, hogy mindez nem elég, sőt nagyon is kevés. Amiért legutóbb idéztem, Műszaki Élet-beli cikkemben, mint már címe is elárulja, mégis derülátóbb lehettem, annak az az oka, hogy bizottságunk, élve új lehetőségeivel, megpróbál saját erejéből létrehozni egy olyan szaknyelvi munkabizottságot (ez még nem végleges elnevezés!), amely esetleg irányítója, összetartója lehet az országban már folyó — s a jövőben remélhetőleg sokkal több helyütt és sokkal erőteljesebben folyó — szaknyelvi, terminológiai vizsgálatoknak, rendszerező, egységesítő munkálatoknak. A munkabizottság létrehozására vonatkozó, nagy körütekintést igénylő előkészítő tárgyalások már javában tartanak, s várható, hogy mire e cikk a Magyar Tudomány olvasói elé kerül, már ez a munkabizottság is működik.

3. *Az anyanyelvi oktatás korszerűsítése.* Nagy jelentőségű, szerteágazó feladat ez is. Ennek tudatában hirdette meg bizottságunk elődje, a Nyelvművelő Munkabizottság 1968 végén a Kodály Zoltán emlékpályázatot. Meghirdetésekor annak kifejtésére kértük fel a pályázaton részt venni kívánó szak-

embereket, gyakorló pedagógusokat, főiskolai és egyetemi oktatókat, „hogyan lehetne színesebbé, elevenebbé, vonzóbbá és eredményesebbé tenni az anyanyelvi oktatást” (Magyar Nyelvőr, 1968. 4 : 427–8). A sikeres pályázat (a róla szóló beszámoló 1. Magyar Nyelvőr 1970. 3 : 324–33) nagymértékben fellendítette s azóta is ébren tartja a téma iránti érdeklődést. Ehhez kétségtelenül hozzájárult az is, hogy a pályamunkák közül önálló könyv vagy tanulmány formájában jó néhány meg is jelent. Az elmúlt évben a további fejlődés biztos jeleként nagyszabású vizsgálsorozat zajlott le, amelynek célja az anyanyelvi oktatás legcélravezetőbb, a társadalmi kommunikáció korszerű szintjéhez igazodó távlati koncepciójának kidolgozása. Ezt a felmérést nem mi kezdtük el, hanem többszöri megbeszélés után, legnagyobb egyetértésünkkel egyik „rokon” bizottságunk, a Matematikai és Alkalmazott Nyelvészeti Munkabizottság, azonban a mi bizottságunk is kezdettől fogva részt vett a munkálatokban, tagjai révén jelentős részt vállalt a feladatok elvégzéséből, sőt a számos szakvéleményre épülő összegezést az Anyanyelvi Bizottság vitatta meg és fogadta el 1972. december 8-i ülésén. (Szende Aladárnak, a felmérést végző munkaközösség vezetőjének összefoglaló értékelése a Magyar Nyelvőr 1973. évi 2. számában jelenik meg.) Téves tehát Demének a Magyar Tudománybeli idézett cikkében — a 739. lapon -- közzétett következő megjegyzése: „Az anyanyelvi tantárgyak oktatásának anyanyelvi neveléssé koncentrációja és emelése sokat emlegetett kérdés napjainkban. (S jóval több véletlenül, hogy e kéréssel -- ez nyilván elírás *kérdéssel* helyett; G. L. -- központilag és hivatásszerűen az akadémiai bizottságok közül nem az anyanyelvi foglalkozik: átengedte a teret a matematikai és alkalmazott nyelvészeti munkabizottság egyik albizottságának.)” Ugyancsak téves — mivel Deme is az Anyanyelvi Bizottság tagja, talán feledékenységéből ered — az a megállapítása, amely szerint a „hivatalos nyelvművelők” nem ismerik fel, „hogyan az anyanyelvi nevelés az egész anyanyelvű nevelési folyamatnak függvénye: a magyar szakos ugyan az országnak benne, de nem szűkíthető az ő tevékenységi körévé. Anyanyelvi nevelést folytatnak — pozitíve — azok a történelem-, földrajz- vagy akár kémia tanárok is, akik a szakszókincs pontos használatának megkövetelésével egzakt fogalomalkotásra, a meghatározások szabatos megfogalmazásának megkívánásával pedig logikus gondolkodásra szoktatják tanítványaikat. És persze anyanyelvi nevelést folytatnak — negatíve — azok a szaktanárok is, akik mindezzel nem törődnek, azt vallván, hogy az ilyesfajta »kukacolás« a magyar szakos kolléga feladata” (i. h. 740). Persze, nem tudom pontosan, hogy Deme a cikkében többször is előforduló *hivatalos nyelvművelés, hivatalos nyelvművelők* kifejezéseken mit ért, de az bizonyos, hogy jó néhány nyelvművelő személyesen is, a bizottság pedig testületileg is megpróbálta az anyanyelvi nevelést ilyen értelemben is kiterjeszteni, ill. kiterjesztetni. Bizottságunk — akkor még mint munkabizottság —, már évekkel ezelőtt felhívással fordult számos egyetemnek, egyetemi karnak és illetékes minisztériumi osztálynak a vezetőjéhez, és támogatásukat, intézkedésüket kérte az anyanyelvi oktatásnak az egyetemeken való bevezetéséhez (vö. Magyar Nyelvőr 1963. 1 : 156–7, 2 : 276). Az már más kérdés, hogy e törekvéseink csak ideig-óráig tartó részeredményeket hoztak, s hogy a témát korántsem vehetjük le a napirendről.

4. *Gyakorlati névtudományi feladatok.* Társadalmunk egyre inkább nyelvművelő feladatnak könyveli el az olyan elvi és gyakorlati kérdések meg-

oldását, amelyek valójában az onomasztika vagy legalábbis az alkalmazott névtan illetékességi körébe tartoznak (utónévválasztás, névmagyarosítás és névváltoztatás, nevek kiejtése, utcaelnevezések stb.). Az ilyen társadalmi igényeket mindig ki kell elégténünk, s mindig legjobb tudásunk szerint, erőink legrugalmasabb csoportosításával, hiszen ez az elsőrendű feladatunk. Az, hogy pl. az említett névtani feladatok ellátása elsősorban nyelvművelői vagy alkalmazott nyelvészeti, esetleg szorosabb értelemben vett névtudományi feladatkör-e, csak a nyelvtudomány belső felosztása szempontjából fontos, egyébként másodlagos kérdés. Ettől függetlenül *Szépe Györggyel* együtt (MNy. 1972. 3 : 262 kk., főleg 265, 269–70) magam is úgy vélem, célszerű volna a jelenleginél jobban összehangolni az alkalmazott nyelvészet területén — vagy ott is — működő testületi szervek munkáját. E testületi szerveken a mi bizottságunkon kívül a Helyesírási Bizottságot, a Szótári Bizottságot, valamint a Matematikai és Alkalmazott Nyelvészeti Munkabizottságot értem, bizonyos fokig azonban ide sorolandónak érzem a Nyelvtudományi Bizottságot is. Természetesen nem a feladatkörök lényegbeli megváltoztatását várom, mint inkább összeegyeztetésüket s a még szorosabb, még több irányú együttműködést.

Mivel tehát a névtani jellegű gyakorlati feladatok egyre sűrűsödnek, bizottságunk, függetlenül attól, hogy e feladatok jó részét a Nyelvtudományi Intézet mai magyar nyelvi osztálya is el tudja látni, tervbe vette egy névadási munkabizottság életre hívását is. Úgy gondoljuk, a névtan elméleti és gyakorlati szakembereinek bizottsági keretek között való tevékenykedése további jelentős eredményekre vezethet.

5. *A közéleti nyelv vizsgálata, gondozása.* Magyarázatképpen idézek néhány sort Lőrincze Lajosnak az Anyanyelvi Bizottság egyik múlt év végi ülésén elmondott megnyitójából: „Az MSZMP KB állásfoglalása értelmében »Népünk általános műveltségi színvonalának emelése, a gyors ütemben növekvő tudományos és technikai ismeretek terjesztése, a szocialista kultúra alkotásainak népszerűsítése megköveteli közművelődési rendszerünk továbbfejlesztését, a rendelkezésünkre álló szellemi és anyagi erők összehangoltabb, céltudatosabb felhasználását. Ezért két éven belül ki kell dolgozni a közművelődés fejlesztésének átfogó tervét.»

Ezt a nagyszabású tervet az Anyanyelvi Bizottság a maga területén és eszközeivel úgy igyekszik a megvalósításhoz segíteni, hogy kritikailag tanulmányozza az ismeretek átadásának, a kultúra terjesztésének nyelvi akadályait, megvizsgálva egy-egy fontosabb területet, s az itt nyert tapasztalatok általános tanulságait felhasználva segítséget nyújt abban, hogy ismeretterjesztő, kulturális intézményeink, államigazgatási szerveink és népünk közt valóban létrejöjjön a szükséges kapcsolat.

Faluvégi Lajos pénzügyminiszter elvtárs javaslatára legelőször az Államigazgatási Szervezési Intézettel közösen dolgozunk ki egy átfogó munkatervet.”

Ehhez csak azt teszem hozzá, hogy a tájékoztató írásának idején már javában folynak a megbeszélések az Államigazgatási Szervezési Intézettel való együttműködés módozatairól, sőt már a konkrét teendők kijelölése s elvégzésük idejének rögzítése is megtörtént. A tervbe vett munkálatok között olyanok szerepelnek, mint az összes magyarországi nyomtatvány szövegének helyesírási, nyelvhelyességi, stilisztikai megfésülése, egy szótári részt, kife-

jezésgyűjteményt és szöveges gyakorlati útmutatót egyaránt tartalmazó közéleti fogalmazási tanácsadó kötet elkészítése stb. Helyesbítésre szorul tehát Demének az az Anyanyelvi Bizottságra vonatkozó Magyar Tudomány-beli megjegyzése, amely szerint „Ellenzésével, az anyanyelvi bizottságon kívül tanszéki (nem is magyar nyelvészeti tanszéki) kutatómunkaként kellett beiktatni a tervek közé olyan műveket, mint a »Közigazgatási fogalmazási tanácsadó«, a »Közéleti fogalmazási tanácsadó«, a »Rádiós fogalmazási tanácsadó«; mindegyikük szabályzati résszel és bő mellékletanyaggal, mintagyűjteménnyel.” Ez a megfogalmazás félrevezető, mert ha Deme az idézett cikkének írása idején esetleg még nem tudott is erről a tervezett együttműködésről, azt tudnia kellene, hogy a bizottság az olyan munkákat, amilyenek az általa felsoroltak — s amilyen néhány évvel korábban e sorok írójának Szaknyelvi kalauz című munkája is volt —, nemhogy ellenezné, hanem a legmelegebben támogatja.

6. „*A magyar nyelv hete*” mozgalom támogatása. Immár hetedik éve, hogy a Tudományos Ismeretterjesztő Társulat megrendezi a magyar nyelv hetét. A bizottság néhány tagja személy szerint kezdettől fogva részt vett a szervezésben, 2–3 éve azonban, mióta a magyar nyelv hete — nem utolsósorban a rádió, a sajtó, kisebb mértékben pedig a televízió támogatása, bekapcsolódása révén — egyszerű rendezvényből ünnepi eseménnyé, országos hatókörű mozgalommá vált (újabbban már a TIT-tel egyidőben főiskolák, sőt középiskolák is megrendezik a maguk ünnepi nyelvi hetét!), bizottságunk testületileg is kötelességének érzi a szakmai és erkölcsi támogatást. Azóta évente külön ülésen beszéljük meg s alakítjuk ki a TIT szervezőivel közösen a magyar nyelv hete programját. Ebben az évben sem volt ez másképp.

7. *Egy nyelvművelő kis folyóirat létrehozása.* Több ez ügyben folytatott megbeszélés — köztük egy bizottsági ülés, amelyben az Akadémiai Kiadó igazgatója is részt vett — arra mutat, hogy ezt a régóta vajdúó ügyet 1974-től végre levehetjük a napirendről. 1972 nyarán született egy előzetes megállapodás az Akadémiai Kiadó és az Anyanyelvi Bizottság között arra nézve, hogy a kiadó e havonként megjelenő folyóiratnak a pénzügyi, nyomdai és egyéb anyagi szükségleteit a Nyelvőr költségvetési keretén belül próbálja fedezni. A lap bizonyos belső kérdései (végleges rovatbeosztás, technikai megoldások stb.) még további bizottsági megbeszéléseket tesznek szükségessé, az első szám azonban — az útkeresés jegyében — már elkészült, s talán már ebben az évben az olvasók elé kerül.

8. *A nyelvművelés elméleti kérdéseire irányuló kutatások fellendítése.* Minden tudományág számára elegendhetetlenül fontos — még az olyan elsődlegesen gyakorlati ág számára is, amilyen a nyelvművelés —, hogy művelői időről időre végezzenek számvetést: tekintsék végig azt az utat, amelyet megtettek, s ugyanakkor az új és még újabb tudományos eredmények figyelembevételével jelöljék ki a továbbhaladás irányát. Az Anyanyelvi Bizottságot ebből a szempontból nem érheti különösebb szemrehányás, hiszen az elmúlt években néhány jelentős tudományos tanácskozást rendezett, ill. tagjai révén vett részt ilyen, olyan konferencia azonban, amely nem többet és nem kevesebbet, mint a nyelvművelést tekintette központi feladatának, utoljára 1959-ben, majd másfél évtizede volt. (A Pécsen rendezett konferencia anyaga könyv

alakban is megjelent.) Azóta sok minden változott: új intézmények, testületek alakultak; új alkalmazott nyelvészeti ágazatok bontakoztak ki; tovább növekedtek, egyszersmind némileg módosultak a társadalmi igények; több tekintetben megváltoztak a nyelvművelés lehetőségei; módosításra vagy legalábbis újólágos megvizsgálásra, finomításra várnak a nyelvművelés egyes elvi megállapításai; stb. Szerintem is igaza van mind Szépe Györgynek (*Magyar Nyelv* 1971. 3 : 270), mind Demének (*Magyar Tudomány* i. h. 740), amikor a nyelvművelés és a vele rokon területek elméleti kérdéseivel való erőteljesebb foglalkozást sürgetik. Mindez szükségessé, sőt elegendhetetlenné teszi, hogy a bizottság mielőbb megkezdje egy új, 1975-ben vagy 1976-ban rendezendő nyelvművelő konferencia előkészítését.

9. *Anyanyelvünk magyarságának, épségének védelme.* Bár a cikkemben eddig vázolt teendők közvetve vagy közvetlenül szintén anyanyelvünk védelmét szolgálják — vagy kellene, hogy szolgálják —, végezetül mégis külön pontban is foglalkozom ezzel az egész nyelvművelő munkát átszövő feladatkörrel. Köztudomású, hogy jelenlegi nyelvművelésünket sokan túlságosan liberálisnak, engedékenynek tartják. Maga Bárcai Géza, hazai nyelvtudományunk egyik kiemelkedő képviselője is lényegében ennek a véleményének ad hangot, midőn így ír: „A távoli, mégoly helyes célokra kívül a nyelvművelésnek vannak közvetlen feladatai, melyek nemcsak az általános anyanyelvismeret növelését célozzák, hanem magának a nyelv életének, fejlődésének irányításával kapcsolatosak. És ezek a fontosabbak. Az állandóan változó nyelv pillanatonként ad fel számára megoldandó kérdéseket, függően, gyorsan kell reagálni, míg nem késő, döntenie, és döntésének kivívott tekintélyével a lehetőségig érvényt szereznie. E munka során vállalnia kell a nyelvoltalmazás feladatát is, nemcsak megállapítani, helyeselni, hanem szükség esetén igenis gáncsolnia is kell, szembeállnia azzal, ami helytelen, a nyelvre előnytelen” (i. n. 610). A magam részéről szinte teljes egészében egyetértek azzal, amit az idézett részben Bárcai mond, de úgy érzem, a benne, valamint az egész cikkben rejlő bírálat csak részben jogos. Hiszen számomra is, s gondolom, többé-kevésbé nyelvművelő kollégáim számára is természetes, hogy a nyelvművelés korántsem csak ismeretterjesztésből áll, s hogy a különféle rendű és rangú hibákra is fel kell hívni a figyelmet, olykor az ítélőbíró szerepét is vállalva. Jómagam immár több mint egy éve ennek tudatában vezetek egy hetenként jelentkező „nyelv-örkődő” műsort a rádióban, s ezenkívül is előadások százai, cikkek tucatjai bizonyíthatják, hogy napjaink nyelvművelése is igen nagy százalékban közvetlen nyelvvédelem. Igaz, nagyon vigyázunk arra, hogy mindig csak a hibát, s ne magát a hibázót állítsuk pellengérré, kerülve a kioktató hangot, ez azonban abból a mély meggyőződésünkből fakad, hogy napjainkban s a mi társadalmunkban az emberek szeretnek a saját fejükkal gondolkodni. Nem szívelik a kategorikus kinyilatkoztatást, a rideg rendreutasítást. A felvilágosító szót, a baráti hangú bírálatot szívesen fogadják, s helyel-közzel meg is fogadják, a regulázást azonban nem tűrik.

Van azonban Bárcai Géza tanulmányának egy olyan tanulsága is, amelyet szerintem is nagyon meg kell szívlelnie minden nyelvművelőnek s az Anyanyelvi Bizottságnak is. Ez a tanulság az, hogy az eddiginél határozottabban s hatékonyabban kell küzdenünk a nyelvünkbe tömegesen beáramló, fölösleges idegen szavak ellen. Joggal írta Bárcai: „az idegen szó, ha fölösleges és nincsen különleges funkciója, ritkán előnyös: a stílust zavarossá teszi,

a nyelvi öntudat, a nyelvi műveltség hiányára vall, esetleg az előkelősködés gyanúját kelti" (i. h. 614). Persze, nyelv művelőink túlnyomó része hasonlóképpen vélekedik, ám e vélekedést mindeddig meglehetősen ritkán követték a tettek. Az feltétlenül helyes és szükséges, hogy a nagyközönséget, a magyarul beszélők százezreit még ma is óvjuk a múltból átplántálódott, a nyelv fejlődését gátló, egyetemes idegenszó-gyűlölettől — ha Bárczi Géza látná azoknak az olvasói, hallgatói leveleknek az ezreit, amelyek ezt a szemléletet tükrözik, igazat adna nekem —, azt azonban, hogy a valóban fölösleges, nyelvünkbe nehezen illeszkedő, főleg nyugati eredetű idegen szavak és kifejezések újabban szinte járványszerűen törnek ránk, nem szabadna eltűnnünk. Persze, tudom, nem voltunk teljesen tételek. Egy-egy ártalmas idegen szóról nemegyszer kimutattuk, hogy gazdagítás helyett mennyire szegényíti nyelvünket. Többször rámutattunk arra is, hogy a fölösleges idegen szavak öncélú használata nem a műveltségnek, hanem az álműveltségnek, a műveltségfitogtatásnak a jele. Azonban mindez kevés, a *Drink Bar*, a *design*, a *know how*, a *feature* és a többi tovább terjed, hódít. Magát ezt a káros divatot elszórt, egyéni kezdeményezésekkel nem sikerült, s úgy látszik, nem is sikerül letörni, visszazorítani. Ehhez az szükséges, hogy az Anyanyelvi Bizottság testületileg is kapcsolódjon bele az idegenszó-járvány elleni küzdelembe, s tudományos súlyát, tekintélyét is vesse latba a siker érdekében.

Amit itt leírtam, nemcsak bennem motoszkált. Ha nem egyforma mértékben is, többé-kevésbé így vélekednek nyelv művelő kollégáim is. Minden nyelv szakadatlanul változik. A mi nyelvünkön az utóbbi néhány év óta kétségtelenül valamiféle kozmopolitizmusnak a jelei mutatkoznak. Mindenképpen megérett hát az idő arra, hogy e fontos kérdéssel megfelelő formában (pl. körültekintően előkészített szómagyarító pályázatok hirdetésével) az Anyanyelvi Bizottság is foglalkozzék.

*

Az Anyanyelvi Bizottság főbb működési területeit bemutató tájékoztatóm természetesen igen-igen hiányos. Valójában még több tucatnyi munkát és témát kellene felsorolnom ahhoz, hogy a beszámolóból kibontakozó kép többé-kevésbé tükrözze a valóságot. Fel kellene sorolnom mindazokat a nyelv művelő jellegű alkalmi vagy állandó munkálatokat, amelyek a Nyelv-tudományi Intézetben s jó néhány más kutatóhelyen folynak, hiszen e munkálatoknak szinte mindegyike nem is egy szóval kötődik az Anyanyelvi Bizottsághoz is. De ellenállok a csábításnak, elvégre nem az volt a célom, hogy hiánytalan összegezést adjak. Ennek a vázlatos képnek a megrajzolását azonban szükségesnek tartom, legfőképpen azért, hogy a Magyar Tudomány-beli, Bárczi Géza kezdeményezte gyümölcsöző vita eredményességéhez néhány helyesbítéssel, bizonyos kérdéseknek más nézőpontú megvilágításával, némi tájékoztatással s egy-két, látszólag ellentétes, de a valóságban egymástól nem is oly távol álló nézetnek a közös cél megkívánta s mély meggyőződésem diktálta összegezgetésével magam is hozzájárulhassak.